

Meeting Uitgesproken

Nico de Vos

Kunst is altijd politiek

We denken na over het gebruik van beelden in theater en dans. En zoals de naam van deze bijeenkomst vereist: ik ben hier *uitgesproken*. Om te beginnen, in het schetsen van een diagnose van de huidige beeldcultuur.

We leven in een tijd die door filosofen wel gekenmerkt wordt als een tijdperk van de 'schijnvertoning, van de illusie of technischer geformuleerd: het 'simulacrum', als een 'spektakelmaatschappij', een 'consumptiemaatschappij' of zelfs 'hyperconsumptiemaatschappij'. Een tijd ook, waarin neoliberalisme en kapitalisme hoogtij vieren. Beelden spelen hierin een dominante rol. Iedere nanoseconde worden er astronomische hoeveelheden aan beelden geproduceerd. Via de 'massamedia' zijn die beelden alomtegenwoordig en koloniseren ze onze leefwereld. Wij consumeren die beelden, ver voorbij ieder punt van verzadiging. De simulatie, het 'schijnbeeld', is onze enige werkelijkheid geworden. We leven zo in een 'schijnwerkelijkheid', een 'hyperrealiteit', zegt de Franse filosoof Baudrillard (1929-2007). En met die consumptie van beelden wordt veel geld verdiend. Kort gezegd: onze 'hyperconsumptiemaatschappij' is tegelijk een 'hypermediamaatschappij', waarin 'schijnbeelden' onze werkelijkheid vormen.

Dat is de dominante 'taal' geworden, die we steeds meer zijn gaan spreken en verstaan: een taal van hyperconsumptie en –massamedia en een taal van beelden. Misschien ook in de kunsten.

Maar wat we daarmee kwijtraken is ons contact met de 'werkelijke wereld'. Bovendien dragen we bewust of onbewust bij aan de ongebreidelde exploitatie van de wereld, van de kosmos zelfs.

Kunstmaker, kunstwerk en publiek zijn ieder voor zich en gezamenlijk onderhevig aan die nagenoeg allesoverheersende ontwikkelingen. Dit heeft consequenties voor de wijze van communiceren in de kunsten. Steeds meer krijgt beeldtaal de nadruk. We kunnen het terugzien in het niet langer dominant zijn van het woord in theater of bijvoorbeeld in een toenemend gebruik van multimedia in dans. Immers, zo zegt men, de effectiviteit van communiceren via beeldtaal is vandaag de dag groter. Maar de vraag die we ons dan kunnen (of moeten?) stellen is: hoe verhouden de kunsten zich tot die nieuwe dominante taligheid? Zijn ze kritisch, of zelfs radicaalkritisch? Onverschillig? Lovend? En dus: wat zijn de implicaties van het werken met beeld in theater- en danskunst?

Ik denk dat een theater- of dansmaker van nu altijd ook politieke verantwoordelijkheid heeft. De verhouding tussen kunst en politiek is zeer beladen, dat staat buiten kijf. Bij die verantwoordelijkheid gaat het me echter niet persé om een maker die 'politiek bedrijft' of die 'aan politiek doet'. Niet om een 'directe', positieve of negatieve stellingname ten aanzien van allerlei politieke aangelegenheden. In of buiten het werk. Dat kan, uiteraard! En er hoeft ook niets mis mee te zijn. Er zijn vele voorbeelden te noemen in de geschiedenis van de kunsten, die zo op een of andere manier positief hebben bijgedragen aan politieke ontwikkelingen. Maar u weet, er zijn wat dat aangaat ook minstens zoveel voorbeelden te noemen, die uitermate negatief hebben uitgepakt. Politiek en kunst vormen een mineenveld.

Maar waar het, denk ik, op zijn minst wel om draait, dat is het nemen van een 'indirecte' politieke verantwoordelijkheid. Dat kan door voortdurend te blijven zoeken naar nieuwe manieren om theater- en danskunst te beoefenen, naar nieuwe manieren om door

bestaande 'vormentalen' heen te breken. En dwars door het gangbare gebruik van de 'voorgevormde talen' heen, zoals die van de 'schijnbeelden' in onze tijd van hyperconsumptie en hypermedia. Aanspraak maken op intuïtief werken om aan deze verantwoordelijkheid te ontsnappen, volstaat dan niet meer. Want zodra er beelden worden ingezet in theater en dans, dan is de vraag steeds ook: hoe gebeurt dit? Kunst is altijd politiek, tegenwoordig zeker ook in geval van het gebruik van beeldtaal.

Wat is dan nog het alternatief, als het gebruik van 'beelden' politiek zo beladen is? Daar is, dat bent u waarschijnlijk met me eens, nooit een eenduidig antwoord op te geven. In ieder geval niet voor wat betreft de kunsten, waar het experiment als vanouds doorslaggevend is. Maar daar gaat het nu precies om: het eigentijdse experiment. En de inzet in de danskunst is dan volgens mij steeds weer: het schrijven van een 'niet-voorgevormde taal' van bewegende lichamen in de ruimte. Dat wil zeggen: het benaderen van die bewegende lichamen, letterlijk en figuurlijk, ze (aan)raken en er door geraakt worden, voorafgaand aan ieder 'voorgevormde taal' die ze spreken. Nuchter, sober, basaal.

Zo wordt tegelijk ook ingezet op het mogelijk maken van gedeelde zintuiglijke gewaarwordingen, een gedeeld lichamelijk gevoel, bij alle betrokkenen van de dans. Filosofen spreken dan van een *sensus communis*, een 'gemeenschappelijk gevoel'. Dat gevoel gaat vooraf aan ieder gangbaar en voorgevormd taalgebruik, inclusief die van beelden (wat niet wil zeggen, dat daartoe niet met beelden gewerkt kan worden).

En nog een laatste denkstap: ik vermoed dat genoemd 'gemeenschappelijk gevoel' uiteindelijk steunt op een meer fundamentele verbondenheid van mensen op lichamelijk, materieel niveau. Maar daar kunnen we alleen toegang toe krijgen via datzelfde gevoel.

Als mijn vermoeden juist is, dan kan het primaat in het denken van de danskunst vervolgens komen te liggen bij: een 'gevoeld lichamelijk samenzijn'. Maar dat moet grondiger worden onderzocht. De Franse filosoof Merleau-Ponty (1908-1961) hield zich halverwege de vorige eeuw al bezig met het vraagstuk van lichamelijke verbondenheid of 'intercorporaliteit'. En dit vraagstuk verdient het, vandaag de dag misschien wel meer dan ooit, vanuit hedendaagse filosofische perspectieven verder doordacht en aangevuld te worden. In de context van de danskunst.

Waarom is dat zo? Omdat ik denk, dat bij uitstek de danskunst die 'verbondenheid' voor het voetlicht kan brengen. En dat als danskunstenaar doen, dat is ook politieke verantwoordelijkheid nemen. Nu ben ik *uitgesproken*.

Nico de Vos, MSc, MPhil, is filosoof en doet promotieonderzoek op het gebied van Filosofie en Dans. In zijn werk beweegt hij zich tussen theorie en praktijk, ofwel: tussen (academische) filosofie en danskunst. Hij stelt niet alleen fundamentele vragen, maar probeert de verschillende 'werelden' ook met elkaar te verbinden. Nico werkt als hogeschooldocent bij de Masteropleiding Pedagogiek van de Hogeschool Utrecht en als gastdocent filosofie voor de ArteZ Dansacademie te Arnhem.
e-mail: nrdevos@xs4all.nl